

Arkivsaksnr. 23/589

<u>Sak</u>	<u>Utvalg</u>	<u>Dato</u>
005/24	Sametingsrådet – plenumsaker	23.01.2024-25.01.2024
010/24	Sametingets plenum	05.03.2024-08.03.2024
002/24	Nærings- og kulturkomiteen	20.02.2024-23.02.2024

Sannhet og forsoning - Pilar 4: Forebygging av konflikter

Saksfremlegg

Innledning

Dette er Sametingets første behandling av Sannhets- og forsoningskomisjonens rapport (heretter rapporten). Sannhets- og forsoningskomisjonen (heretter kalt kommisjonen) har valgt å presentere tiltak under ulike pilarer. Pilar 4 omfatter kommisjonen sine foreslåtte tiltak for forebygging av konflikter. Tiltakene er nummerert i henhold til hvilken pilar i rapporten de er foreslått i. Kildehenvisninger gis i fotnote.

Kommisjonens rapport gir et godt innblikk i hva som kan karakteriseres som grunnlaget for konflikter knyttet opp mot naturressurser og arealbruk. Tradisjonelle samiske næringer har hatt, og har, sitt grunnlag i behov for areal både til lands og til sjøs. En rekke industrielle tiltak og majoritetens behov for areal har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder. Summen av dette har hatt betydelige konsekvenser for samisk kulturutøvelse og tilstedeværelse. Presset er stadig økende og omfatter stadig nye aktører.

Konflikt i denne sammenheng handler om sterk uenighet om bruk av naturressurser og areal. Storsamfunnets allerede store og stadig økende behov for å legge beslag på tradisjonelle bruksområder har store konsekvenser for vår tradisjonelle næringsutøvelse, og kommisjonen erfarer at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået. Kommisjonen fastslår at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe.

Kommisjonen beskriver dette godt i teksten som følger tiltak under pilar 4 s.657:

«Videre peker kommisjonen på fornorskende konsekvenser av både lovgivning og forvaltning over tid, og på uavklarte forhold angående reindriftens privatrettslige situasjon. Kommisjonen viser til hvordan historiebruk, lovanvendelse og rettsoppfatning gjennom de siste hundre år har hatt alvorlige konsekvenser for reindriftens økonomiske og kulturelle bærekraft. En rekke rettsavgjørelser viser hvordan dette særlig har rammet den sørsamiske reindriften.»... «En tilsvarende utvikling har funnet sted når det gjelder fisket til sjøsamene og kvenene.»

Kommisjonen peker også på at et generelt trekk ved forvaltningen av utmark i samiske områder er at lokalbefolkningen i liten grad er representert, og at friluftss- og naturverninteresser prioriteres på bekostning av lokal sedvanebasert bruk.

Dette samlet gjør at det er behov for konfliktdependende mekanismer. Ved ulikt behov og til tider skjev maktstruktur når konflikt oppstår er det helt avgjørende at de parter som er involvert har tilnærmet likt utgangspunkt når det skal finnes løsninger.

Den siste tidens erfaringer, med en Høyesterettsdom som fortsatt ikke er fulgt opp av myndighetene, er det utfordrende å tro på at det er mulig å finne gode nok mekanismer som kan ivareta dette.

Kommisjonen har foreslått konfliktforebyggende tiltak som både Sametingsrådet og mange av høringsuttalelsene støtter. Sametingsrådet vil allikevel legge til tiltak som kan styrke prosessene knyttet opp mot denne pilaren. Dette er ikke et uttømmende sett med tiltak.

Kommisjonens forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Pilar 4

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter. Ytringsfrihetskommisjonen foreslår blant annet at det utarbeides en handlingsplan mot diskriminering av samer og nasjonale minoriteter som er særlig utsatt for hets og sjikane, og at synligheten til og kunnskapen om samer og nasjonale minoriteter i skolen økes.

Tiltak 4.2

Det bør utredes et permanent rådgivende organ for Regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for medbestemmelse.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriften arealsituasjon og betydning for samisk kultur

I tillegg viser kommisjonen til at det er behov for:

- en vurdering av praksis med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningsloven (ekspropriasjonsloven).
- en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne. I dag finnes slik beredskap kun for barn og ungdom.
- at lokale myndigheter tar rede på hvorvidt det er nødvendig med en forsoning mellom samer, kvener, skogfinner og nordmenn. I enkelte lokalsamfunn kan det også være behov for forsoning internt i gruppene.

Overordnet omtale av relevante hørings svar

Sametingsrådet har hatt kommisjonens rapport på høring med frist 31. oktober 2023. En mer detaljert beskrivelse av dette er i den overordnede saken om rapporten.

Når det gjelder det som spesifikt omfatter høringsuttalelser til pilar 4 berører de fleste høringsinstansene utfordringer knyttet direkte opp mot primærnæringene og i mindre grad spesifikt til kommisjonens foreslåtte tiltak. Dette vil i hovedsak bli berørt i sak "*Sannhet og forsoning – Næring*". Sametingsrådet har blant annet på grunn av dette sett det som hensiktsmessig å utarbeide en egen sak om næring.

I tillegg har Sametingsrådet valgt å omtale tiltak 4.1 om yringsfrihetskommisjonen under plenumssak "*Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger*".

Mange høringsinstanser gir uttrykk for at de støtter de tiltak som er foreslått under pilar 4 og slår fast at dette må prioriteres. Mange gjør det uten å utdype spørsmålet nærmere. Dette er store prinsipielle saker som i liten grad har funnet en løsning gjennom de prosessene som har vært gjennomført til nå.

Høringsinstansene er opptatte av at kombinasjonen av ulike bruk av ressurser er viktig for samisk bosetning og at lokal og tradisjonell kunnskap må vektlegges i større grad.

Det er også påpekt hvor viktig det er at staten ser konsekvensene av tidligere politikk. Mangel på forståelse og respekt for ulike kunnskapsperspektiv og ulike verdigrunnlag fremheves ofte som en av grunnene til at høyt konfliktnivå og at forsoning er vanskelig.

Det er en tydelig forventning om at kommisjonens oppfordring om en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten må iverksettes og at denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt. Det vises også til at dette må omfatte retten til fiske og sjøsamenes rettigheter sør for Finnmark. Det norske samfunnet må erkjenne at det verken er etisk eller moralsk forsvarlig å fornekte at det finnes et eldgammelt rettsgrunnlag for sjøfisket i samiske områder.

Flere høringsinstanser nevner spesielt at de støtter kommisjonens forslag om å endre adgangen til forhåndstiltredelse.

Det påpekes også at Tanaavtalen må sies opp, og at det må inngås en ny avtale som vektlegger reell selvbestemmelse og tradisjonskunnskap.

Romssa Sámi searvi foreslår i sin høringsuttalelse at det bør innføres sanksjonsmuligheter ovenfor offentlige myndigheter som bryter konsultasjonsplikten i henhold til Sameloven.

Mange av høringsuttalelsene er områdespesifikke. Sametingsrådet ønsker å følge opp disse i egne saker slik at de blir best mulig ivarettatt.

Vurdering

Innledning

Sametingsrådet er enig med kommisjonen i at det å forebygge konflikter er en forutsetning for fremtidig forsoning. I forståelsen av hva som skal til for å forebygge konflikt viser Sametingsrådet til internasjonal fredsforskning, hvor det ofte skilles mellom «positiv fred» og «negativ fred». Mens negativ fred kan betegnes som fravær av konflikt, handler positiv fred om oppfyllelse av menneskerettigheter, om likeverd, selvbestemmelse og om utjevning av maktstrukturer. Mens negativ fred handler om å redusere direkte vold, handler positiv fred også om å redusere strukturell vold. Det vil si å bekjempe samfunnsstrukturer som skaper diskriminering, undertrykkelse og urettferdighet. Sametingsrådet mener at konfliktforebygging i en samisk og norsk kontekst må handle om nettopp dette: oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer arvet fra fornorskningen. Sametingsrådet vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Selv om tiltakene ikke er utfyllende, gir de en ramme som omfatter problemstillinger som ofte bidrar til økt konfliktnivå mellom samer og den øvrige befolkning.

Sametingsrådet observerer at kommisjonens forslag til tiltak mot hatytringer og diskriminering er lagt under samme pilar som tiltak knyttet til arealinngrep. Sametingsrådet er enig i at omfanget av negative ytringer om samer og samehets øker særskilt i forbindelse med arealinngrep. Norske myndigheter bør uttrykke sin vilje til forsoning og sin vilje til å forebygge samehets gjennom å respektere og beskytte samiske rettigheter til kulturutøvelse som er tett knyttet til landområder og naturressurser.

Sametingsrådet velger allikevel å omtale denne delen og tiltaket under pilar 4 i en bredere sammenheng og viser til plenumssak «*Sannhet og forsoning – menneskelige omkostninger*» for ytterligere omtale og vurdering.

Forslag til tiltak fra kommisjonen under pilar 4 er i stor grad allerede saker som Sametinget i dag både prioriterer, har prosesser på og etterspør at ansvarlige myndigheter setter i gang prosesser og er pådrivere for framdrift. Sametingets plenumssak «*Sannhet og forsoning – næring*» vil gå nærmere inn på næringsrelaterte konsekvenser og problemstillinger som er omtalt i denne saken.

Vurdering av kommisjonens forslag til tiltak

Tiltak 4.1:

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Kommisjonen slår fast at hatytringer og diskriminering er et samfunnsproblem, og at samer er en utsatt gruppe. De forklarer problemet med at fornorskningspolitikken har skapt og forsterket negative holdninger og mangel på kunnskap om fornorskning, om samer og om samers rettigheter. I lys av dette ser kommisjonen de foreslåtte tiltakene under pilar 1 om kunnskap og formidling som en del av løsning. Gjennom et kunnskapsløft ønsker de å redusere stereotyper, fordommer og negative holdninger, og dermed også omfanget av diskriminering og hets. Behovet for et kunnskapsløft understrekes også av Ytringsfrihetskommisjonen og Norges institusjon for menneskerettigheter.

Sametingsrådet støtter dette og har valgt å behandle dette tiltaket i plenumssak «*Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger*»

Tiltak 4.2:

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for selvbestemmelse.

Sametingsrådet mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3:

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Sametingsrådet viser til at dette punktet var av helt avgjørende betydning for Sametingets samtykkevedtak til Finnmarksloven og at dette er like viktig for områdene sør for Finnmark.

I konsultasjonene om Finnmarksloven med Stortingets Justiskomite formulerte Sametinget dette på følgende måte i arbeidsdokument 7:

"Sametinget anser seg for ikke å ha kompetanse til å kunne opptre på vegne av rettighetshaverne, dette på grunn av at det er identifiserings- og avklaringsprosessen i henhold til § 5 som vil avklare hvem som er rettighetshavere. Vi kan derfor heller ikke samtykke til inngrep eller overføring av deres rettigheter. Gjennomføringen av Finnmarksloven vil ikke være å anse som et inngrep i etablerte rettigheter til grunn etter nasjonal rett, ei heller en overføring av urfolks rettigheter etter ILO-konvensjonens artikkel 17 flg. Loven må for å sikre disse etablerte rettighetene til grunn og ressurser, etablere en ordning hvor individer og grupper kan få anerkjennelse for sine rettigheter uten å måtte gå til de ordinære domstolene. Det skal dermed foretas en identifisering av rettighetshavere, slik at befolkningen i Finnmark, sikres en forsvarlig identifiserings- og avgjørelsesprosess i forhold til avklaring av deres etablerte rettigheter, en prosess hvor spesielt samenes rettssituasjon skal klarlegges og sikres. Det er enighet om at loven skal inneholde kommisjons- og særdomstolsordning som skal sikre en slik prosess.»

Sametingsrådet viser til at Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) flere ganger har påpekt at man opererer med ulike standarder i og utenfor Finnmark. Dette til tross for at forslagene fra Samerettsutvalget 2 ble levert for 17 år siden. Blant disse forslagene er også forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter. NIM har i sin årsmelding fra 2017 vist til at det er ulike standarder for Finnmark og de tradisjonelle samiske områdene sør for fylket, noe som kan være en utfordring i forhold til Norges forpliktelser etter ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO 169) artiklene 6, 7, 13, 14 og 15.

Sametingsrådet viser i tillegg til at Sametingets plenum i forbindelse med behandlingen av NIMs årsrapport for 2017 har fremhevet påpekningen fra NIM om at Høyesterett i to dommer fra 2001 har anerkjent samenes muligheter til kollektivt å erverve eiendoms- og bruksrettigheter basert på lang tids bruk. NIM viser til at det vil kunne svekke samenes rettigheter hvis ikke en rettskartlegging og anerkjennelsesprosess gjennomføres innen rimelig tid. Det er også problematisk med hensyn til formålene med ILO 169 - urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur.

Sametingsrådet ønsker fortsatt fortgang i dette lovarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer. Sametingsrådet ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrektheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4:

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametingsrådet viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye sameretten.

Statlige myndigheter har ikke kommet langt i oppfølgingen av dette arbeidet. Dette har Sametinget stadig løftet opp overfor myndighetene, og det er nærmest en fast sak i sametingsrådets halvårlige møter med departementet som er ansvarlig for samiske saker. Det blir da vist til kapasitetsutfordringer og utfordringer vedrørende andre departements prioriteringer.

Samerettsutvalget II utredet samenes rettslige stilling til land og vann i samiske bruksområder utenfor Finnmark, og ga forslag til lovendringer og forvaltningsordninger. Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser fra og med Troms fylke og sørover, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten.

Det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Dette er en viktig milepæl for prosesser som berører samiske interesser. Sametingsrådet har derfor valgt å foreslå et eget tiltak om dette i denne saken. Oppfølgingen av forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann sør for Finnmark fremstår som mer uklar.

Når det gjelder oppfølgingen av Kystfiskeutvalget (NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark), ble det vedtatt endringer i fiskerilovgivningen (havressursloven, deltakerloven og finnmarksloven) om samer og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark i 2012. Lovendringene innebar bestemmelser om retten til fiske for mindre båter i tradisjonelle samiske områder, vektlegging av samisk fiske og dets betydning for lokalsamfunn, identifisering av fiskeplasser av Finnmarkskommisjonen når krav reises om det, og at det kan opprettes en Fjordfiskeremnd. Nemda skulle ha 50 % representasjon oppnevnt fra Sametinget, og oppgaver for styrking av kyst- og fjordfisket. I tillegg ble det fastsatt forskrifter om forbud mot fiske for båter over 15 meter i fjordene, slik at den mindre fjordflåten ikke konkurreres bort fra sine tradisjonelle fiskeområder.

Myndighetene og Sametinget ble i konsultasjonene ikke enige om fortolkningen av rettsgrunnlagene, noe Sametinget uttrykkelig reservert seg mot, samtidig som det ble enighet om en del konkrete tiltak. Fortolkningen av rettsgrunnlagene er også noe Bivdu, en interesseorganisasjon for sjøsamiske fiskere, er veldig opptatt av i sin høringsuttalelse. Sametinget ga sitt samtykke til endringene av fiskerilovgivningen, men ga samtidig klart uttrykk for at samene har etablerte rettigheter til fiske og andre fornybare marine ressurser i de kystnære samiske områdene. Denne retten bygger både på samenes tilstedeværelse og sedvanemessig bruk av sine tradisjonelle områder, og på folkerettens regler om urfolk og minoriteter, jf. ILO-169 artikkel 13, 14 og 15 og SP artikkel 27. Dette ble ikke fullt ut anerkjent i loven.

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) laget i 2016 en egen temarapport om Sjøsamenes rett til fiske i sjøen. I temarapporten anbefales det at sjøsamenes rett til fiske bør sikres bedre i regelverket enn hva som er tilfellet i dag. Dette gjelder yrkesfiskeres rett til fiske, vern mot andre typer inngrep samt rett til deltakelse i bruk og forvaltning av de marine ressurser.

NIM anbefaler for det første at sjøsamenes rett til fiske som en del av deres kulturutøvelse og basert på deres historiske fiske, bør lovfestes. Det samme gjelder retten til en positiv forskjellsbehandling ved tildeling av kvoter og tilsvarende, hvis dette er nødvendig for ivaretagelsen av sjøsamenes materielle kulturgrunnlag.

For det andre anbefaler NIM at sjøsamenes rett til deltakelse i bruk, styring og forvaltning av sitt materielle kulturgrunnlag må sikres bedre i lovverket enn hva som er tilfellet i dag for at Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser.

NIM anbefaler for det tredje at lovgivningen må sikre at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes Materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet. Bivdu er også klar på at sjøsamers historiske rett til fiske må anerkjennes i lov og Mearrasiida peker på at de uavklarte rettssituasjonene for sjøsamene får konsekvenser når presset på sjøarealene øker.

Sametingsrådet viser til at Sametingets plenum ved flere anledninger i forbindelse med behandlingen av årsmeldingene fra NIM har sluttet seg til et slikt syn. Sametinget har videre påpekt at det er behov for en oppfølgingsdialog med statlige myndigheter om dette rettsspørsmålet som er av så stor rekkevidde for opprettholdelsen og utviklingen av samisk kultur, næringer og samfunnsliv i kyst- og fjordområder.

Sametingsrådet ser det som riktig og viktig at dette også er fulgt opp i Sannhets og forsoningskomisjonens rapport.

Fjordfiskeremnda påpeker også i sin høringsuttalelse at fjordfiskeremnda i dag ikke har ressurser til å oppfylle sitt formål og mandat. Nemnda har per i dag ikke de nødvendige redskaper til å styrke kystsamfunn og samiske lokalsamfunn. Nemnda har ikke et sekretariat, har heller ikke anledning til å bestille eksterne utredninger. Sametingsrådet ser dette som et godt eksempel på at tiltak blir iverksatt, men det settes ikke av tilstrekkelig ressurser for å gjennomføre nødvendige prosesser.

Tiltak 4.5:

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametingsrådet støtter dette forslaget, men vil legge til at dette også må omfatte andre tradisjonelle samiske næringer. Pilar 4 både beskriver og vektlegger hvordan en manglende gjennomgang av arealsituasjonen skaper konfliktsituasjoner for samiske næringsutøvere, både innen reindrift, landbruk, utmarksbruk og kystfiske. Mer detaljerte konsekvenser knyttet opp mot den enkelte næring er fulgt opp i plenumssak «*Sannhet og forsoning – næring*»

Manglende avklaring er ikke bare kilde til konflikter mellom den norske og den samiske befolkningen. Dette er også utfordringer som skaper konflikter internt i det samiske samfunn.

Eksempel det kan vises til her er prosessen rundt reinbeitekonvensjonen mellom Sverige og Norge der statene enda ikke er kommet til enighet, en prosess som nå pågått i svært mange år. Dette er med på å spille samiske reindriftsutøvere mot hverandre. Reinbeitekonvensjonen er etter Sametingsrådets vurdering et helt nødvendig verktøy for å håndtere de konfliktene stengingen av statsgrensene har skapt mellom samiske reindriftsutøvere. Samer som nå er statsborgere i andre stater har tapt kultur og rettigheter som følge av fornorskningen, slik det blir beskrevet i plenumssak «*Sannhets- og forsoningskomisjonens rapport - Sametingets overordnede vurderinger*».

Sametingsrådet kan i denne saken vise til innstillingen fra norsk-svensk reinbeitekomisjon, samt områdeprotokollenes inndeling av beitearealer av 1997 og de prosessene som har ledet til det framforhandlede utkastet til ny norsk-svensk reinbeitekonvensjon av 2009. Det ble satt ned en fellessamisk arbeidsgruppe som kom fram til forslag til endringer for norsk-svensk reinbeitekonvensjon i 2013. Forslaget ble behandlet og støttet av Sametingets plenum i sak 059/13 men er ikke fulgt opp av statlige myndigheter. Sametinget legger til grunn at de statlige myndigheter, som er parter til reinbeitekonvensjonen, er forpliktet til å legge forholdene til rette slik at reinbeitekonvensjonen kan tjene sitt formål for samene som urfolk på begge sider av grensen.

Sametingsrådet vil trekke frem at en tilsvarende samlet gjennomgang også vil kunne være relevant også for andre områder, slik som laksefiske i tanasaken og mener at dette kan følges opp som et supplerende tiltak, Avtalen mellom Norge og Finland om fiske i tanavassdraget med tilhørende fiskeregler er som kjent omstridt og ble vedtatt av statene til sterk motstand fra Sametingene i Norge og Finland, lokale rettighetshavere og lokalsamfunnene.

De senere år er fisket i vassdraget blitt helt stengt som følge av en feilslått statlig forvaltning der lokal og tradisjonell kunnskap i liten grad har blitt lyttet til, noe som har medført at laksebestanden er sterkt redusert.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en slik supplerende prosess. Laksefiske i Tanavassdraget og betydning for samisk kultur er mer utfyllende omtalt i plenumssak «*Sannhet og forsoning – næring*».

I tillegg viser kommisjonen til at det er behov for en vurdering av praksis med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningsloven (ekspropriasjonsloven). Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) har tydelig gitt innspill på at de ønsker at forhåndstiltredelse må fjernes ved lov. Dette er i tråd med Reindrifslutvalgets forslag, og noe Sametingets plenum, også har gitt sin tilslutning til i sak 007/23 Reindrifslutvalgets forslag til endret reindrifslø.

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har i sin årsmelding for 2021 kommet med følgende anbefaling vedrørende forhåndstiltredelse:

«Forhåndstiltredelse, eller tillatelse til å starte utbygging før en konsesjons gyldighet er endelig avgjort, er vanlig praksis i utbyggingssaker. Dette gjelder også i reindrifsområder, der utbygginger kan komme i konflikt med SP artikkel 27. Fosen-dommen viser at praksisen med å tillate utbygging i reindrifsområder før gyldigheten av konsesjonen er rettskraftig avgjort, er problematisk. Denne praksisen bør utredes nærmere»

Sametinget har i sin plenumsbehandling av NIMs årsmelding for 2021, støttet denne anbefalingen i sak 19/22

Kommisjonen anbefaler også at det opprettes en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne. I dag finnes slik beredskap kun for barn og ungdom.

Sametingsrådet støtter dette og har valgt å behandle dette tiltaket i plenumssak «Sannhet og forsoning – de menneskelige omkostningene».

Kommisjonen anbefaler også at lokale myndigheter tar rede på hvorvidt det er nødvendig med en forsoning mellom samer, kvener, skogfinner og nordmenn. I enkelte lokalsamfunn kan det også være behov for forsoning internt i gruppene.

Sametingsrådet støtter dette og har valgt å behandle dette tiltaket i plenumssak "Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – overordnede vurderinger". I tillegg vil Sametingsrådet legge frem en gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i de samiske lokalsamfunnene. Sametinget vil da gå gjennom det samiske samfunnet område for område, og peke på lokale behov for tiltak.

Sametingsrådets forslag til tiltak

Tiltak 4.6

Det er nødvendig å sikre berørte parter gode mekanismer, tilstrekkelige ressurser og kapasitet i prosesser knyttet opp mot ressurs og arealdisponering.

Sametingsrådet erfarer at det er mange utfordringer for de berørte parter knyttet opp til prosesser relatert til ressurs og arealdisponering. Sametingsrådet mener derfor at de berørte parter må sikres tilstrekkelig gode mekanismer, ressurser og kapasitet.

Sametingsrådet er fornøyd med at statlige myndigheter etter mange år i 2021 har lovfestet konsultasjonsordningen i sameloven. Konsultasjonsreglene omfatter nå også kommuner og fylkeskommuner, noe som er et viktig steg i rett retning.

Samelovens regler om konsultasjoner er et viktig grep for å ansvarliggjøre relevante aktører og inneholder en plikt for staten, fylkeskommuner og kommuner til å konsultere Sametinget og andre samiske interesser i saker som angår dem. For at dette skal være en rettferdig og god ordning er det nødvendig at er tilstrekkelig kapasitet og kunnskap hos partene, det gjelder både offentlige myndigheter og partene det blir konsultert med. Men det er ikke alle problemstillinger som skal eller kan løses gjennom konsultasjoner. Derfor er det nødvendig og viktig å se på andre konfliktforebyggende mekanismer.

Sametingsrådet ser det også som relevant å vise til at Høyesterett avsa dom 11. oktober 2021 i Fosensaken der det

ble slått fast at konsesjons- og ekspropriasjonsvedtak fra OED var ugyldige, fordi disse krenket FNs konvensjons om sivile og politiske rettigheter (SP) art 27. Dette pågående menneskerettighetsbruddet er enda ikke brakt til opphør, til tross for at regjeringen har erkjent at menneskerettighetene er brutt.

Sametingsrådet registrerer at den norske dommerforening som organiserer embetsdommere i de alminnelige domstolene i alle instanser har sett det nødvendig å rette en skriftlig henvendelse til statsministeren og stortingspresidenten i brev av 23. november 2023. I brevet uttrykker dommerforeningen bekymring for at tilliten til rettstaten kan svekkes:

«...når representanter for de andre statsmakter uttrykker at en aktivitet kan fortsette inntil videre, til tross for at aktiviteten driver i henhold til tillatelser Høyesterett har fastslått at er ugyldige. Det er særlig bekymringsfullt kan svekkes i den berørte gruppen, som her er det samiske folk med sin særskilte beskyttelse i Grunnloven § 108.»

Sametingsrådet vil fremheve at den norske dommerforeningen har sett det nødvendig å uttrykke sin bekymring om svekkelse av tilliten til rettstaten i skriftlig form til statsministeren og stortingspresidenten. Sametingsrådet deler denne bekymringen og fastslår at det pågående menneskerettighetsbruddet i Fosen snarest må bringes til opphør.

Sametingsrådet ser det som positivt at det er oppnådd en enighet mellom Sør-Fosen sijte og Fosen Vind Da som kan resultere i at bruddet av deres menneskerettigheter opphører. For Nord-Fosen sijte har partene ikke kommet til enighet, så menneskerettighetsbruddet for deres del er fortsatt pågående. Sametingsrådet fastslår at det er ingen tvil om at denne saken har vært en stor belastning for reindriftsutøverne, og at prosessen etter høyesterettsdommen har vært en særlig ekstra belastning.

Når det gjelder avtalen som er inngått i Sør-Fosen, er det Sametingsrådets vurdering at når høyesterettsdommen slår fast at konsesjonen er ugyldig, blir ikke konsesjonen uten videre gyldig igjen ved at det er inngått en privatrettslig avtale mellom Sør-Fosen sijte og Fosen Vind DA med en politisk lovnad om å ta sikte på å skaffe til veie tilleggsareal vinteren 2026/2027. Sametingsrådet mener det er nødvendig at det kommer på plass et offentligrettslig vedtak der grunnvilkåret for konsesjonen er at det er skaffet et tilleggsareal med nødvendig økonomisk bidrag for at det kan tas i bruk av Sør-Fosen sijte. Dersom et slikt tilleggsareal ikke blir skaffet til veie vil konsesjonen fortsatt måtte anses som ugyldig med den følge at menneskerettsbruddet vedvarer.

Sametingsrådet viser til at Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) i brev til statsministeren (datert 02.10.2023) har gitt uttrykk for at det er en risiko for at manglende oppfølging av Fosen saken kan innebære et brudd på den menneskerettslige reparasjonssplikten staten har etter FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 2 (3). I likhet med NIM, så ser Sametingsrådet med bekymring på at vi kan stå ovenfor enda et menneskerettighetsbrudd i saken.

Sametingsrådet viser også til plenumsvedtak 017/23 hvor Sametinget har bedt om at det settes i gang en uavhengig granskning av Fosen-saken, fra første saksbehandling til og med oppfølging av høyesterettsdommen. NIM anbefaler også, i ovennevnte brev, at det gjennomføres en slik granskning. Dette er viktig både for å sikre at tilsvarende brudd ikke skjer i årene som kommer, men også for å sikre læring som kan bidra til bedre dialog og prosesser fremover.

Sametingsrådets innstilling

Sametingets overordnede kommentarer

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskommisjonen i at konfliktforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornorskningen.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk

av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom den norske og den samiske befolkningen. En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen. Summen av disse inngrepene har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn.

Sametinget erkjenner at det vil være konflikter knyttet opp mot rettigheter til land og vann. Det å få både kartlagt og lagt til rette for en god forvaltning er av særlig stor betydning for oppfølging av kommisjonens rapport og forslag til tiltak. Storsamfunnets allerede store og stadig økende behov for å legge beslag på tradisjonelle bruksområder har store konsekvenser for samisk næringsutøvelse og kommisjonen erfarer at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået. Sametingets støtter kommisjonen i at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået, at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe.

Sametinget vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Sametinget vil i denne sammenheng vise til Fosen-saken og deler den norske dommerforeningen sin bekymring for at tilliten til rettstaten kan svekkes. Sametinget fastslår at det pågående menneskerettighetsbruddet på Fosen snarest må bringes til opphør, og at det må settes i gang en uavhengig granskning av saken

Sametingets kommentarer til kommisjonens forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Dette tiltaket er behandlet under plenumssak «Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger»

Tiltak 4.2

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for selvbestemmelse.

Sametinget mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmarku/Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter.

Sametinget ønsker fortsatt fortgang i dette kartleggingsarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen av Samerettsutvalget II (SRU II) har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringsstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer.

Sametinget ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrettheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om at NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark følges opp.

Sametinget viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye sameretten.

Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser sør for Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten.

Sametinget konstaterer at det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Oppfølgingen av forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann fra Troms fylke og sørover fremstår fortsatt som uavklart til tross for gjentatte oppfordringer fra Sametinget til en rekke ulike regjeringer.

Sametinget har ved flere anledninger støttet Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) anbefaling om at sjøsamenes rett til fiske bør sikres bedre i regelverket enn hva som er tilfellet i dag. Dette omfatter også at lovgivningen sikrer at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametinget støtter dette forslaget, men vil legge til at det også må omfatte andre samiske næringer. Pilar 4 både beskriver og vektlegger hvordan en manglende gjennomgang av arealsituasjonen skaper konfliktsituasjoner for samiske næringsutøvere, både innen reindrift, landbruk, utmarksbruk og kystfiske.

Sametinget understreker at manglende avklaring av rettigheter ikke bare er kilde til konflikter mellom den norske og den samiske befolkningen. Dette er også utfordringer som skaper konflikter internt i det samiske samfunn.

Sametinget vil også trekke frem at en tilsvarende samlet gjennomgang vil kunne være relevant for andre områder, slik som for eksempel laksefiske i Tana. Avtalen mellom Norge og Finland om fiske i Tanavassdraget med tilhørende fiskeregler er omstridt og ble vedtatt av statene til sterk motstand fra Sametingene i Norge og Finland, lokale rettighetshavere og lokalsamfunnene.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en slik supplerende prosess.

I tillegg viser kommisjonen til at det er behov for en vurdering av praksis med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningsloven (ekspropriasjonsloven). Sametinget støtter dette tiltaket og mener at forhåndstiltredelse ikke bør tillates.

Kommisjonen anbefaler at det opprettes en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne.

Dette tiltaket er behandlet under sak «*Sannhet og forsoning – de menneskelige omkostningene*»

Kommisjonen oppfordrer lokale myndigheter til å ta rede på hvorvidt det er nødvendig med en forsoning mellom samer, kvener, skogfinner og nordmenn.

Dette tiltaket er behandlet i sak «*Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger*», og vil behandles ytterligere i egne saker om lokale behov for tiltak.

Sametingets forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.6

Det er nødvendig å sikre berørte parter gode mekanismer, tilstrekkelige ressurser og kapasitet i prosesser knyttet opp mot ressurs og arealdisponering.

Sametinget vil understreke at for å kunne gjennomføre gode konfliktforbyggende prosesser er det helt nødvendig å gi mest mulig like rammer og ressurser for partene. Dette gjelder både offentlige instanser og de som skal møte disse, både i konsultasjoner og andre prosesser. Tiltakene under pilar 4 er både viktige og riktige, men uten å ha en mest mulig lik makt og kunnskapsbalanse vil tiltakene ha begrenset effekt.

Sametingsrådet – plenumsaker - 005/24

SRP - vedtak:

Sametingsrådets innstilling

Sametingets overordnede kommentarer

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskommisjonen i at konfliktforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornorskningen.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom den norske og den samiske befolkningen. En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen. Summen av disse inngrepene har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn.

Sametinget erkjenner at det vil være konflikter knyttet opp mot rettigheter til land og vann. Det å få både kartlagt og lagt til rette for en god forvaltning er av særlig stor betydning for oppfølging av kommisjonens rapport og forslag til tiltak. Storsamfunnets allerede store og stadig økende behov for å legge beslag på tradisjonelle bruksområder har store konsekvenser for samisk næringsutøvelse og kommisjonen erfarer at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået. Sametingets støtter kommisjonen i at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået, at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe.

Sametinget vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Sametinget vil i denne sammenheng vise til Fosen-saken og deler den norske dommerforeningen sin bekymring for at tilliten til rettstaten kan svekkes. Sametinget fastslår at det pågående menneskerettighetsbruddet på Fosen snarest må bringes til opphør, og at det må settes i gang en uavhengig granskning av saken

Sametingets kommentarer til kommisjonens forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Dette tiltaket er behandlet under plenumssak «Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger»

Tiltak 4.2

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for selvbestemmelse.

Sametinget mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmarku/Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter.

Sametinget ønsker fortsatt fortgang i dette kartleggingsarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen av Samerettsutvalget II (SRU II) har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer.

Sametinget ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrettheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om at NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark følges opp.

Sametinget viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye sameretten.

Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser sør for Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten.

Sametinget konstaterer at det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Oppfølgingen av forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann fra Troms fylke og sørover fremstår fortsatt som uavklart til tross for gjentatte oppfordringer fra Sametinget til en rekke ulike regjeringer.

Sametinget har ved flere anledninger støttet Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) anbefaling om at sjøsamenes rett til fiske bør sikres bedre i regelverket enn hva som er tilfellet i dag. Dette omfatter også at

lovgivningen sikrer at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametinget støtter dette forslaget, men vil legge til at det også må omfatte andre samiske næringer. Pilar 4 både beskriver og vektlegger hvordan en manglende gjennomgang av arealsituasjonen skaper konfliktsituasjoner for samiske næringsutøvere, både innen reindrift, landbruk, utmarksbruk og kystfiske.

Sametinget understreker at manglende avklaring av rettigheter ikke bare er kilde til konflikter mellom den norske og den samiske befolkningen. Dette er også utfordringer som skaper konflikter internt i det samiske samfunn.

Sametinget vil også trekke frem at en tilsvarende samlet gjennomgang vil kunne være relevant for andre områder, slik som for eksempel laksefiske i Tana. Avtalen mellom Norge og Finland om fiske i Tanavassdraget med tilhørende fiskeregler er omstridt og ble vedtatt av statene til sterk motstand fra Sametingene i Norge og Finland, lokale rettighetshavere og lokalsamfunnene.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en slik supplerende prosess.

I tillegg viser kommisjonen til at det er behov for en vurdering av praksis med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningsloven (ekspropriasjonsloven). Sametinget støtter dette tiltaket og mener at forhåndstiltredelse ikke bør tillates.

Kommisjonen anbefaler at det opprettes en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne.

Dette tiltaket er behandlet under sak «*Sannhet og forsoning – de menneskelige omkostningene*»

Kommisjonen oppfordrer lokale myndigheter til å ta rede på hvorvidt det er nødvendig med en forsoning mellom samer, kvener, skogfinner og nordmenn.

Dette tiltaket er behandlet i sak “*Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger*”, og vil behandles ytterligere i egne saker om lokale behov for tiltak.

Sametingets forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.6

Det er nødvendig å sikre berørte parter gode mekanismer, tilstrekkelige ressurser og kapasitet i prosesser knyttet opp mot ressurs og arealdisponering.

Sametinget vil understreke at for å kunne gjennomføre gode konfliktforbyggende prosesser er det helt nødvendig å gi mest mulig like rammer og ressurser for partene. Dette gjelder både offentlige instanser og de som skal møte disse, både i konsultasjoner og andre prosesser. Tiltakene under pilar 4 er både viktige og riktige, men uten å ha en mest mulig lik makt og kunnskapsbalanse vil tiltakene ha begrenset effekt.

Nærings- og kulturkomiteen - 002/24

NKK - vedtak:

Innledning

Sametingets nærings- og kulturkomite har behandlet sak 002/24 - Sannhet og forsoning - Pilar 4: Forebygging av konflikter

Komiteens innstilling er følgende:

Forslag

Forslag 1

Forslag fremmet av Norske Samers Riksforbund(NSR) Henrik Olsen. Komiteens medlemmer fra Norske Samers Riksforbund (NSR) Mathis Nilsen Eira, Sara Katrine Aleksandersen, Helén Storelv-Rabone og fra Flyttsamelista John Mathis A. Utsi stiller seg bak:

Endringsforslag Tiltak 4.4 erstatter 4. avsnitt:

«Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser utenfor Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten.»

Endringsforslag Tiltak 4.4 erstatter siste avsnitt:

«Sametinget har ved flere anledninger krevd at sjøsamenes rett til fiske må sikres bedre i lovverket enn hva som er tilfellet i dag. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har støttet Sametingets krav.»

Forslag 2

Forslag fremmet av Flyttsamelista(FL) John Mathis A. Utsi. Komiteens medlemmer fra Norske Samers Riksforbund (NSR) Mathis Nilsen Eira, Sara Katrine Aleksandersen, Helén Storelv-Rabone og Henrik Olsen fra stiller seg bak:

Endringsforslag Tiltak 4.5 erstatter 1 og 2. avsnitt

“Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur. Sametinget støtter dette forslaget. Det iverksettes betydning for den samiske kulturen. Dette innebærer en gransking av både historiske og nåværende arealbrukspraksiser, samt en vurdering av hvordan ulike forvaltningsregimer har påvirket og formet reindriftssamfunnenes tilgang til og bruk av land. En slik gjennomgang må ikke bare fokusere på juridiske og økonomiske aspekter, men også på de kulturelle og sosiale dimensjonene ved reindriftsnæringen, og hvordan den bidrar til å opprettholde og styrke den samiske identiteten og kulturen. Resultatene av denne gjennomgangen bør danne grunnlaget for utviklingen av politiske og forvaltningsmessige tiltak som sikrer reindriftssamfunnenes rettigheter, styrker deres autonomi og bidrar til å bevare og fremme den samiske kulturarven og tradisjonene.

Sametinget vil videre legge til at en samlet gjennomgang også må omfatte andre samiske næringer. Pilar 4 både beskriver og vektlegger hvordan en manglende gjennomgang av arealsituasjonen skaper konfliktsituasjoner for samiske næringsutøvere, både innen reindrift, landbruk, utmarksbruk og kystfiske.”

Forslag 3

Forslag fremmet av Arbeiderpartiet(AP) ved John Kappfjell. Komiteens medlem fra Partipolitisk uavhengig Jørn Are Gaski stiller seg bak:

Erstatter sametingsrådets forslag til innstilling:

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskomisjonen i at konfliktforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornorskningen. Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskomisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom den norske og den samiske befolkningen. En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen. Summen av disse inngrepene har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn.

Sametinget støtter komisjonens vurderinger og forslag til tiltak. Sametinget påpeker at rapporten ikke representerer et fullstendig bilde av historien, og heller ikke inneholder en uttømmende liste over tiltak som kan eller vil bli nødvendig for reparasjoner og forsoning.

Forslag 4

Forslag fremmet av Nordkalottfolket Ingvild Maria Leifsdatter Halvorsen. Komiteens medlemmer fra Nordkalottfolket Gry Hege Johansen Warth og Ulf Tore Johansen stiller seg bak:

Erstatter sametingsrådets forslag til innstilling:

Sametingets overordnede kommentarer til konfliktdempende tiltak.

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskommisjonen i at konflikthforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornorskningen.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom ikke bare den norske og den samiske befolkningen, men også internt i det samiske samfunnet.

En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen, i tillegg til at enkelte grupper har fått større rett til å bruke utmarken enn andre. Summen av dette har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn. Sametinget erkjenner at det vil være konflikter knyttet opp mot rettigheter til land og vann og forvaltningsmessige og rettighetsmessige skjevheter internt i det samiske samfunnet. Det å få både kartlagt og lagt til rette for en god forvaltning og likeverdighet er av særlig stor betydning for oppfølging av kommisjonens rapport og forslag til tiltak.

Sametingets støtter kommisjonen i at latende og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået, at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe. Men Sametinget bemerker også at kommisjonen synes å i svært stor grad å ha definert det samiske samfunnet ut fra reindriftsnæringens ståsted og foreslått konfliktdempende tiltak ut fra dette. Sametinget påminner igjen om at det samiske samfunnet er svært mangfoldig og at manglende likeverd er en stor del av konfliktnivået.

Sametinget vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Sametingets kommentarer til kommisjonens forslag til tiltak under pilar 4:

Forebygging av konflikter

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Dette tiltaket er behandlet under plenumssak «Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger»

Tiltak 4.2

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for selvbestemmelse.

Sametinget mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmarkku/Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens

reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Sametinget viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye sameretten. Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser sør for Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten. Sametinget konstaterer at det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Oppfølgingen av forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann fra Troms fylke og sørover fremstår fortsatt som uavklart til tross for gjentatte oppfordringer fra Sametinget til en rekke ulike regjeringer.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter. Sametinget ønsker fortsatt fortgang i dette kartleggingsarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen av Samerettsutvalget II (SRU II) har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer. Sametinget vil også påpeke at kartleggingsprosessen må ha fokus på fastboendes samers rett og bruk av utmarka.

Sametinget ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrettheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametinget behandler Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om at NOU 2007: 13 Den nye sameretten i tiltak 4.3

Sametinget støtter kommisjonens syn på at myndigheter har forvaltet fjordressursene uten tilstrekkelig hensyn til hverken den samiske eller kvenske tradisjoner, noe som gradvis har redusert livsgrunnlaget for innbyggerne og bidratt til press på sjøsamisk og kvensk kultur.

Sametinget har ved flere anledninger støttet Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) anbefaling om at sjøsamenes rett til fiske bør sikres bedre i regelverket enn hva som er tilfellet i dag. Dette omfatter også at lovgivningen sikrer at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.

Sametinget oppfordrer nok en gang myndighetene til å følge opp tiltakene i NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark.

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametinget støtter dette forslaget og påminner om at denne kartleggingen også må inneholde reindriftsnæringens bruk av nye arealer, slik som jordbruksarealer som er tatt i bruk til beiteland.

Sametingets forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.6

Andre tiltak som vil være konfliktdepende

Tanavassdraget:

Laksefiske i Tanaelva, også kjent som Deatnu, er dypt forankret i samisk kultur. Laksen i Tanaelva har lenge vært en viktig matressurs for det samiske folket. I tillegg fungerer laksefiske som en sosial arena, der kunnskap, historier og tradisjoner deles mellom generasjoner. Det er en bærer av samisk kultur og identitet og er en del av den unike elvesamiske kulturen med en rik kulturarv der lokal og tradisjonell samisk kunnskap om vassdraget står sentralt. I dag er laksefiske en lokal industri i kombinasjon med landbruk, villmarks forvaltning og andre leveveier.

I 2017 forhandlet Norge og Finland om forvaltning av Tanavassdraget, uten medvirkning fra verken Tanavassdraget Fiskeforvaltning eller Sametinget. Forholdet ble påklaget til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite som konstaterte at avtalen «- har gitt rettigheter til finske hytteeiere som gir dem økonomisk gevinst og involverer nye bruker grupper». Komiteen oppfordret derfor i 2019 statsråden til å ivareta norske interesser ovenfor finske myndigheter. Avtalen med Finland ser ut til ytterligere å redusere laksefiskets kulturbærende dimensjon.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en tiltakene i forsoningsprosessen.

Sjølaksefisket

I likhet med laksefiske i Tanavassdraget er sjølaksefisket en bærer av samisk kultur og identitet, og en del av kombinasjonsnæringer som kjennetegner sjø- og kystsamisk bosetning. Imidlertid er bestanden av atlanterhavslaks synkende og sjølaksefisket blitt regulert kraftig på dette grunnlaget.

En gjennomgående utfordring med de sjøsamiske og kvenske kombinasjonstilpasningene er at de ulike forvaltningssektorene ikke klarer å fange opp helheten. Dette skyldes at hver sektor har sin egen tilnærming og politikk.

Landbrukssektoren, for eksempel, er i stor grad styrt av stordriftsfordeler som preger dagens landbrukspolitikk. Dette kan ofte være i konflikt med de småskala, mangfoldige tilpasningene som er typiske for sjøsamiske og kvenske samfunn. Fjordfisket, på den annen side, er preget av en rekke reguleringer. Disse reguleringene kan ofte være restriktive og ikke ta hensyn til de unike aspektene ved sjøsamisk og kvensk fiskepraksis.

Laksefisket har alltid vært av stor betydning for sjøsamiske og kvenske husholdninger, både økonomisk og kulturelt. Men dette fisket er forvaltet av Klima- og miljødepartementet, som kan ha andre prioriteringer og retningslinjer.

Samlet sett viser dette at det er behov for en mer helhetlig og integrert tilnærming til forvaltning av sjøsamiske og kvenske ressurser og praksiser. Dette vil bidra til å bevare og fremme deres unike kulturelle og økonomiske tilpasninger. Utmarksnæringer og høstinger er i dag i sterk tilbakegang og truet av friluftsjakter og vern av naturområder. Forskrifter fra Klima- og miljøverndepartementet og Miljødirektoratet fremstår ofte som begrensninger for lokal ressursutvinning, helt i henhold til det kommisjonens synliggjøring av norsk naturforvaltnings negative påvirkning på samisk naturbruk. Av den grunn ber vi om at forvaltning av sjølaksefisket flyttes til Nærings- og fiskeridepartementet.

Sametinget mener at om det skal gjøres innskrenkninger i høsting av lakseressursene i sjø, så må det også gjøres tilsvarende innskrenkninger i elv, og da skal lokale rettigheter gå foran tilreisendes rekreasjonsmuligheter. I tillegg må det på plass forvaltningspraksis som utreder hvilke konsekvenser reguleringer av sjølaksefisket har på samisk kultur og identitet i sin bredde.

Reindrift

Reindrift er en viktig del av samisk kultur og i mange områder den viktigste bærer av samisk språk. I Norge er reindriften lovmessig knyttet til slekt og etnisitet: det er kun samer og de familier som har reinmerke, som kan drive med rein.

Reindriften er også tett forbundet med hele samfunnet, men all den tid lover og forskrifter legger opp til at store deler av Norge er reindriftsland og at reindriftnæringen har blitt gitt større beskyttelse i lovverket enn det andre samer og lokalbefolkningen har dette har gitt næringen mulighet for ekspansjon, men har også bidratt mindre muligheter for andre, med påfølgende konflikter.

Sametinget ser nå en reindriftnæring som med dagens reintall, stadig har behov stadig nye arealer for å oppnå den fleksibilitet til beite som klimaendringene nå krever.

Sametinget erkjenner de utfordringene til dyrevelferd og rovdyrskader som en stadig mer presset næring nå står ovenfor. Samlet sett påfører disse utfordringene, ikke bare økonomiske og driftsmessige konsekvenser for reindriftnæringen, men også høyt konfliktnivå og svekket legitimitet i samfunnet rundt.

Sametinget mener reindriftnæringen nå står ovenfor et veiskille der en må velge mellom å videreføre dagens struktur med de utfordringene vi nå opplever, eller gi næringen de forutsetninger som kreves for å ha bærekraft i fremtiden.

Sametinget mener et forsonende tiltak er å gjennomgå eksisterende reindriftslov, der blant annet ser på om dagens reintall, antall enheter, størrelsen på enhetene, og antall mennesker tilknyttet næringen er til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig, noe som også er eksisterende reindriftslov sin intensjon. Sametinget mener også at revisjon av reindriftsloven må skape mer likeverdighet mellom all utmarksbruk og ha som et minimum at den er harmonisert med dagens plan og bygningslov. En revisjon av reindriftsloven er et svært viktig skritt for næringens fremtidige legitimitet og for å oppnå mål om likeverd mellom majoritetsbefolkningen og minoritetene; styrket mellommenneskelig tillit og fornyet tillit til politiske institusjoner og prosesser.

Forslag 5

Forslag fremmet av Fremskrittspartiet (FrP) Arthur Tørfoss:

Erstatter sametingsrådets forslag til innstilling:

Rapporten Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien.

Rapporten gir et solid grunnlag for at norske myndigheter og andre kan ta et oppgjør med fornorskningsspolitikken.

Rapporten tas for øvrig til orientering.

Komiteens tilråding

Komiteen har ikke flere forslag og råder Sametinget til å vedta følgende: Sametinget støtter forøvrig sametingsrådets forslag til innstilling.

Sametingets plenum - 010/24

Merknad 1 - Representant Vidar Andersen - NSR

Unøyaktige fakta, og feil bruk av historiske fakta i offentlig forvaltning er godt dokumentert i Sannhet - og forsoningskommisjonens rapport. Et eksempel er framrykningsteorien som er senere benyttet i rettstvister i sørsamisk område, dette har igjen ført til store konsekvenser i ettertid for samisk kultur. Dette har også ført til store konflikter som berører mange enkeltmennesker og samiske samfunn.

Bevisstgjøring og dokumentasjon av disse forholdene vil være et tiltak for reparasjon.

Sametinget ber om at kunnskap om konsekvenser av feil bruk av samisk historie blir tatt på alvor.

Forslag 6 - Representant Ingvild Maria Leifsdatter Halvorsen, Nordkalottfolket

Erstatter rådets forslag:

Sametingets overordnede kommentarer til konfliktdependende tiltak.

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskommisjonen i at konfliktforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornorskningen.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom ikke bare den norske og den samiske befolkningen, men også internt i det samiske samfunnet.

En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen, i tillegg til at enkelte grupper har fått større rett til å bruke utmarken enn andre. Summen av dette har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn. Sametinget erkjenner at det vil være konflikter knyttet opp mot rettigheter til land og vann og forvaltningsmessige og rettighetsmessige skjevheter internt i det samiske samfunnet. Det å få både kartlagt og lagt til rette for en god forvaltning og likeverdighet er av særlig stor betydning for oppfølging av kommisjonens rapport og forslag til tiltak.

Sametingets støtter kommisjonen i at latende og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået, at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe. Men Sametinget bemerker også at kommisjonen synes å i svært stor grad å ha definert det samiske samfunnet ut fra reindriftsnæringens ståsted og foreslått konfliktdependende tiltak ut fra dette. Sametinget påminner igjen om at det samiske samfunnet er svært mangfoldig og at manglende likeverd er en stor del av konfliktnivået.

Sametinget vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Sametingets kommentarer til kommisjonens forslag til tiltak under pilar 4:

Forebygging av konflikter

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Dette tiltaket er behandlet under plenumssak «Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger»

Tiltak 4.2

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for selvbestemmelse.

Sametinget mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmarku/Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Sametinget viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye

sameretten. Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser sør for Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten. Sametinget konstaterer at det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Oppfølgingen av forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann fra Troms fylke og sørover fremstår fortsatt som uavklart til tross for gjentatte oppfordringer fra Sametinget til en rekke ulike regjeringer.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter. Sametinget ønsker fortsatt fortgang i dette kartleggingsarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen av Samerettsutvalget II (SRU II) har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer. Sametinget vil også påpeke at kartleggingsprosessen må ha fokus på fastboendes samers rett og bruk av utmarka.

Sametinget ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrettheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametinget behandler Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om at NOU 2007: 13 Den nye sameretten i tiltak 4.3

Sametinget støtter kommisjonens syn på at myndigheter har forvaltet fjordressursene uten tilstrekkelig hensyn til hverken den samiske eller kvenske tradisjoner, noe som gradvis har redusert livsgrunnlaget for innbyggerne og bidratt til press på sjøsamisk og kvensk kultur.

Sametinget har ved flere anledninger støttet Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) anbefaling om at sjøsamenes rett til fiske bør sikres bedre i regelverket enn hva som er tilfellet i dag. Dette omfatter også at lovgivningen sikrer at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.

Sametinget oppfordrer nok en gang myndighetene til å følge opp tiltakene i NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark.

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametinget støtter dette forslaget og påminner om at denne kartleggingen også må inneholde reindriftsnæringens bruk av nye arealer, slik som jordbruksarealer som er tatt i bruk til beiteland.

Sametingets forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.6

Andre tiltak som vil være konfliktdempende

Tanavassdraget:

Laksefiske i Tanaelva, også kjent som Deatnu, er dypt forankret i samisk kultur. Laksen i Tanaelva har lenge vært en viktig matressurs for det samiske folket. I tillegg fungerer laksefiske som en sosial arena, der kunnskap,

historier og tradisjoner deles mellom generasjoner. Det er en bærer av samisk kultur og identitet og er en del av den unike elvesamiske kulturen med en rik kulturarv der lokal og tradisjonell samisk kunnskap om vassdraget står sentralt. I dag er laksefiske en lokal industri i kombinasjon med landbruk, villmarks forvaltning og andre leveveier.

I 2017 forhandlet Norge og Finland om forvaltning av Tanavassdraget, uten medvirkning fra verken Tanavassdraget Fiskeforvaltning eller Sametinget. Forholdet ble påklaget til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite som konstaterte at avtalen «- har gitt rettigheter til finske hytteeiere som gir dem økonomisk gevinst og involverer nye bruker grupper». Komiteen oppfordret derfor i 2019 statsråden til å ivareta norske interesser ovenfor finske myndigheter. Avtalen med Finland ser ut til ytterligere å redusere laksefiskets kulturbærende dimensjon.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en tiltakene i forsoningsprosessen.

Sjølaksefisket

I likhet med laksefiske i Tanavassdraget er sjølaksefisket en bærer av samisk kultur og identitet, og en del av kombinasjonsnæringer som kjennetegner sjø- og kystsamisk bosetning. Imidlertid er bestanden av atlanterhavslaks synkende og sjølaksefisket blitt regulert kraftig på dette grunnlaget.

En gjennomgående utfordring med de sjøsamiske og kvenske kombinasjonstilpasningene er at de ulike forvaltningssektorene ikke klarer å fange opp helheten. Dette skyldes at hver sektor har sin egen tilnærming og politikk.

Landbrukssektoren, for eksempel, er i stor grad styrt av stordriftsfordeler som preger dagens landbrukspolitikk. Dette kan ofte være i konflikt med de småskala, mangfoldige tilpasningene som er typiske for sjøsamiske og kvenske samfunn. Fjordfisket, på den annen side, er preget av en rekke reguleringer. Disse reguleringene kan ofte være restriktive og ikke ta hensyn til de unike aspektene ved sjøsamisk og kvensk fiskepraksis.

Laksefisket har alltid vært av stor betydning for sjøsamiske og kvenske husholdninger, både økonomisk og kulturelt. Men dette fisket er forvaltet av Klima- og miljødepartementet, som kan ha andre prioriteringer og retningslinjer.

Samlet sett viser dette at det er behov for en mer helhetlig og integrert tilnærming til forvaltning av sjøsamiske og kvenske ressurser og praksiser. Dette vil bidra til å bevare og fremme deres unike kulturelle og økonomiske tilpasninger. Utmarksnæringer og høstinger er i dag i sterk tilbakegang og truet av friluftsjakter og vern av naturområder. Forskrifter fra Klima- og miljøverndepartementet og Miljødirektoratet fremstår ofte som begrensninger for lokal ressursutnyttelse, helt i henhold til det kommisjonens synliggjøring av norsk naturforvaltnings negative påvirkning på samisk naturbruk. Av den grunn ber vi om at forvaltning av sjølaksefisket flyttes til Nærings- og fiskeridepartementet.

Sametinget mener at om det skal gjøres innskrenkninger i høsting av lakseressursene i sjø, så må det også gjøres tilsvarende innskrenkninger i elv, og da skal lokale rettigheter gå foran tilreisendes rekreasjonsmuligheter. I tillegg må det på plass forvaltningspraksis som utreder hvilke konsekvenser reguleringer av sjølaksefisket har på samisk kultur og identitet i sin bredde.

Reindrifft

Reindrifft er en viktig del av samisk kultur og i mange områder den viktigste bærer av samisk språk. I Norge er reindrifften lovmessig knyttet til slekt og etnisitet: det er kun samer og de familier som har reinmerke, som kan drive med rein.

Reindriften er også tett forbundet med hele samfunnet, men all den tid lover og forskrifter legger opp til at store deler av Norge er definert som reindriftsland, og at reindriftsnæringen har blitt gitt større beskyttelse i lovverket enn det andre samer og lokalbefolkningen har. Dette har gitt næringen mulighet for ekspansjon, men har også redusert mulighetene for andre. Denne politikken fører blant annet til at man mister disposisjonsretten til egen eiendom, noe som gir seg utslag i at man ikke kan ta i bruk arvede familieeiendommer og man kan ikke utvikle eiendommene verken til nærings- eller boformål.

Sametinget ser nå en reindriftsnæring som med dagens reintall, stadig har behov stadig nye arealer for å oppnå den fleksibilitet til beite som klimaendringene nå krever.

Sametinget erkjenner de utfordringene til dyrevelferd og rovdyrskader som en stadig mer presset næring nå står ovenfor. Samlet sett påfører disse utfordringene, ikke bare økonomiske og driftsmessige konsekvenser for reindriftsnæringen, men også høyt konfliktnivå og svekket legitimitet i samfunnet rundt.

Sametinget mener reindriftsnæringen nå står ovenfor et veiskille der en må velge mellom å videreføre dagens struktur med de utfordringene vi nå opplever, eller gi næringen de forutsetninger som kreves for å ha bærekraft i fremtiden.

Sametinget mener et forsonende tiltak er å gjennomgå eksisterende reindriftslov, der blant annet ser på om dagens reintall, antall enheter, størrelsen på enhetene, og antall mennesker tilknyttet næringen er til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig, noe som også er eksisterende reindriftslov sin intensjon. Sametinget mener også at revisjon av reindriftsloven må skape mer likeverdighet mellom all utmarksbruk og ha som et minimum at den er harmonisert med dagens plan og bygningslov. En revisjon av reindriftsloven er et svært viktig skritt for næringens fremtidige legitimitet og for å oppnå mål om likeverd mellom majoritetsbefolkningen og minoritetene; styrket mellommenneskelig tillit og fornyet tillit til politiske institusjoner og prosesser.

Saken påbegynt 07.03.24.kl. 15.25.

Votering

Av 39 representanter var 31 til stede. Voteringen ble gjennomført i følgende rekkefølge:

- Forslag 5 ble forkastet med 30 mot 1 stemmer
- Forslag 6 ble forkastet med 27 mot 4 stemmer
- Forslag 3 ble forkastet med 24 mot 7 stemmer
- Forslag 2 ble vedtatt med 19 mot 12 stemmer
- Forslag 1 ble vedtatt med 19 mot 12 stemmer
- Nærings- og kulturkomiteens tilråding ble vedtatt med 19 mot 12 stemmer

Protokolltilførsler

Det ble ikke fremmet noen protokolltilførsler i saken.

Taleliste og replikkordskifte

	Innlegg	Replikk
1	Ingvild Maria Leifsdatter Halvorsen, saksordfører	Henrik Olsen
2	Arthur Johan Tørfoss	
3	John Kappfjell	
4	Ole Henrik Bjørkmann Lifjell	

5	Vidar Andersen	
6	Henrik Olsen	
7	Ann-Elise Finbog	
8	Mathis Nilsen Eira	
9	Silje Karine Muotka	
10	Beaska Niillas	
11	Ronny Wilhelmsen	Silje Karine Muotka
	Ronny Wilhelmsen	
12	John Mathis Utsi	
13	Eirik Larsen	
14	Ingvild Maria Leifsdatter Halvorsen, saksordfører	
15	Maren Benedicte Nystad Storslett, til forretningsorden	

SP - vedtak:

Sametingets overordnede kommentarer

Sametinget er enig med Sannhets- og forsoningskommisjonen i at konfliktforebygging er en forutsetning for fremtidig forsoning, og legger til grunn at forebyggingen må skje gjennom oppfyllelse av menneskerettigheter og endring av samfunnsstrukturer som er arvet fra fornorskningen.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens vurdering i at press på tradisjonelle næringer og bruk av areal og utnyttelse av naturressursene er et gjennomgående tema og en grunnleggende årsak til konflikt mellom den norske og den samiske befolkningen. En rekke tiltak de senere årene har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen. Summen av disse inngrepene har betydelige konsekvenser for det samiske samfunn.

Sametinget erkjenner at det vil være konflikter knyttet opp mot rettigheter til land og vann. Det å få både kartlagt og lagt til rette for en god forvaltning er av særlig stor betydning for oppfølging av kommisjonens rapport og forslag til tiltak. Storsamfunnets allerede store og stadig økende behov for å legge beslag på tradisjonelle bruksområder har store konsekvenser for samisk næringsutøvelse og kommisjonen erfarer at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået. Sametingets støtter kommisjonen i at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket dialogen og økt konfliktnivået, at dette er et samfunnsproblem og at urfolk og minoriteter er en særlig utsatt gruppe.

Sametinget vil fremheve at samepolitikken er basert på samenes kamp for en anerkjennelse av våre individuelle og kollektive rettigheter og menneskerettigheter som folk og urfolk og at disse rettighetene i stor grad fortsatt ikke respekteres.

Sametinget vil i denne sammenheng vise til Fosen-saken og deler den norske dommerforeningen sin bekymring for at tilliten til rettstaten kan svekkes. Sametinget fastslår at det pågående menneskerettighetsbruddet på Fosen snarest må bringes til opphør, og at det må settes i gang en uavhengig granskning av saken

Sametingets kommentarer til kommisjonens forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.1

Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022: 9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.

Dette tiltaket er behandlet under plenumssak «Sannhet og forsoning – Menneskelige omkostninger»

Tiltak 4.2

Det bør opprettes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for selvbestemmelse.

Sametinget mener dette tiltaket må vurderes av nasjonale minoriteter.

Tiltak 4.3

Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finnmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter.

Sametinget ønsker fortsatt fortgang i dette kartleggingsarbeidet og ser det som meget problematisk at oppfølgingen av Samerettsutvalget II (SRU II) har tatt så lang tid. Dette samtidig som arealinngrepspresset øker og gammel kunnskap basert på en muntlig overleveringstradisjon forsvinner med den eldre generasjon samer.

Sametinget ser det som uholdbart at regjering etter regjering har lagt lovforslagene i skuffen og understreker at det nå har gått så lang tid at denne sendrettheten i seg selv nærmer seg å kunne anses som et brudd på samenes rettigheter og menneskerettigheter.

Tiltak 4.4

Kommisjonen viser til NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.

Sametinget støtter Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om at NOU 2007: 13 Den nye sameretten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark følges opp.

Sametinget viser til at det i 2024 er 17 år siden Samerettsutvalget II leverte sin utredning i NOU 2007: 13 Den nye sameretten.

Sametinget viser til at Samerettsutvalget II sine viktigste anbefalinger var forslag til lovgivning om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser utenfor Finnmark, en ny forvaltningsordning for disse områdene og en lovregulering av konsultasjonsretten.

Sametinget konstaterer at det eneste punktet som så langt er konkret fulgt opp av norske myndigheter er lovfesting av konsultasjonsretten. Oppfølgingen av forslagene til lover om rettskartlegging og anerkjennelse av rettigheter og ny forvaltningsordning av land og vann fra Troms fylke og sørover fremstår fortsatt som uavklart til tross for gjentatte oppfordringer fra Sametinget til en rekke ulike regjeringer.

Sametinget har ved flere anledninger krevd at sjøsamenes rett til fiske må sikres bedre i lovverket enn hva som er tilfellet i dag. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har støttet Sametingets krav.

Tiltak 4.5

Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Sametinget støtter dette forslaget. Det iverksettes en grundig og helhetlig gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og dens avgjørende betydning for den samiske kulturen. Dette innebærer en gransking av både historiske og nåværende arealbrukspraksiser, samt en vurdering av hvordan ulike forvaltningsregimer har påvirket og formet reindriftssamfunnenes tilgang til og bruk av land. En slik gjennomgang må ikke bare fokusere på juridiske og økonomiske aspekter, men også på de kulturelle og sosiale dimensjonene ved reindriftsnæringen, og hvordan den bidrar til å opprettholde og styrke den samiske identiteten og kulturen. Resultatene av denne gjennomgangen bør danne grunnlaget for utviklingen av politiske og forvaltningsmessige tiltak som sikrer reindriftssamfunnenes rettigheter, styrker deres autonomi og bidrar til å bevare og fremme den samiske

kulturarven og tradisjonene.

Sametinget vil videre legge til at en samlet gjennomgang også må omfatte andre samiske næringer. Pilar 4 både beskriver og vektlegger hvordan en manglende gjennomgang av arealsituasjonen skaper konfliktsituasjoner for samiske næringsutøvere, både innen reindrift, landbruk, utmarksbruk og kystfiske.

Sametinget understreker at manglende avklaring av rettigheter ikke bare er kilde til konflikter mellom den norske og den samiske befolkningen. Dette er også utfordringer som skaper konflikter internt i det samiske samfunn.

Sametinget vil også trekke frem at en tilsvarende samlet gjennomgang vil kunne være relevant for andre områder, slik som for eksempel laksefiske i Tana. Avtalen mellom Norge og Finland om fiske i Tanavassdraget med tilhørende fiskeregler er omstridt og ble vedtatt av statene til sterk motstand fra Sametingene i Norge og Finland, lokale rettighetshavere og lokalsamfunnene.

Sametinget har allerede vedtatt at man ønsker en forvaltningsrevisjon av lakseforvaltningen i Tanavassdraget og mener dette kan være en del av en slik supplerende prosess.

I tillegg viser kommisjonen til at det er behov for en vurdering av praksis med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningsloven (ekspropriasjonsloven). Sametinget støtter dette tiltaket og mener at forhåndstiltredelse ikke bør tillates.

Kommisjonen anbefaler at det opprettes en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne.

Dette tiltaket er behandlet under sak «*Sannhet og forsoning – de menneskelige omkostningene*»

Kommisjonen oppfordrer lokale myndigheter til å ta rede på hvorvidt det er nødvendig med en forsoning mellom samer, kvener, skogfinner og nordmenn.

Dette tiltaket er behandlet i sak “*Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger*”, og vil behandles ytterligere i egne saker om lokale behov for tiltak.

Sametingets forslag til tiltak under pilar 4: Forebygging av konflikter

Tiltak 4.6

Det er nødvendig å sikre berørte parter gode mekanismer, tilstrekkelige ressurser og kapasitet i prosesser knyttet opp mot ressurs og arealdisponering.

Sametinget vil understreke at for å kunne gjennomføre gode konfliktforbyggende prosesser er det helt nødvendig å gi mest mulig like rammer og ressurser for partene. Dette gjelder både offentlige instanser og de som skal møte disse, både i konsultasjoner og andre prosesser. Tiltakene under pilar 4 er både viktige og riktige, men uten å ha en mest mulig lik makt og kunnskapsbalanse vil tiltakene ha begrenset effekt.

Sametinget støtter forøvrig sametingsrådets forslag til innstilling.

Saken ble avsluttet 07.03.24.kl. 17.10.